

SLAVIC LANGUAGESDOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-261-6-1>**ABOUT THE REASONS FOR BORROWING AND FUNCTIONAL
MANIFESTATIONS THE LATEST ANGLICISMS
IN THE UKRAINIAN LANGUAGE****ПРО ПРИЧИНИ ЗАПОЗИЧУВАННЯ Й ФУНКЦІЙНІ ВИЯВИ
НОВІТНІХ АНГЛІЗМІВ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ****Arkhypenko L. M.**

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of Ukrainian Studies and Language
Preparation of Foreign Citizens
Simon Kuznets Kharkiv National
University of Economics
Kharkiv, Ukraine*

Архипенко Л. М.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри українознавства
і мовної підготовки іноземних
громадян,
Харківський національний
економічний університет
імені Семена Кузнеця
м. Харків, Україна*

У сучасному глобалізованому світі серед розмаїття мов не можна віднайти жодної з абсолютно автентичним словниковим складом. І причина цього явища – належність кожної окремої мови до загального світового мовного простору. Мовна трансференція виступає проявом результату мовних контактів і виражається в різнопланових запозиченнях на різних мовних рівнях, і українська мова в цьому не виняток. Процес запозичування був і залишається неоднозначним складним явищем і продовжує викликати серед фахівців і пересічних носіїв мови постійні дискусії, які вже поза межами лінгвістики переходять в ідеологічну, політичну, соціологічну площини.

Упродовж усієї історії становлення й розвитку українська мова залучала лексику інших мов. Українська мова кінця ХХ – початку ХХІ століття активно запозичує й освоює іншомовну лексику, переважно з англійської мови. Лінгвальні причини запозичення цього періоду тісно переплітаються з екстралінгвальними особливостями: набуття державної незалежності, зміна ідеології, політичного й економічного режимів – власне такі соціальні зміни, стали причиною

неминучих змін в лексичному складі української мови. У процесі запозичування можна виділити традиційні характерні особливості вживання неолексики: поява в мові значної кількості іншомовних елементів з метою номінації нових явищ, предметів, понять; залучення іншомовних елементів граматичною системою української мови; оригінальне написання або вимова іншомовних слів в українському тексті (*ноу-хау*, *haute couture*, *e-mail*); запозичування англіцизма за наявності в українській мові абсолютного синоніма до іншомовного слова (*застій* – *стагнація*); заміна вже засвоєних запозичень з французької мови їхніми англійськими аналогами (*екран* – *дисплей*); зменшення тенденцій до калькованого перекладу; береження структури іншомовних слів при запозичуванні; частіше вживання запозичень в усному мовленні порівняно з писемним.

Англіцизм, крім номінативної, притаманна низка інших функцій: експресивно-оцінна, евфемістична, соціальна, гумористична й функція термінологізації. Експресивно-оцінну функцію пов'язують з престижністю англійської мови, а її прояви спостерігають у доволі частотному вживанні англіцизмів у рекламних текстах, назвах компаній, торгових марок тощо (*Компанії HTC і Facebook представили спільний смартфон First – компактний Android-пристрій середнього класу* («День», 05 квітня 2013 р.)). Англійські слова викликають асоціації елітарності, успіху й прогресу. Запозичення іноді виконують роль евфемістичних заміників звичних українських слів (наприклад, *секретар – офіс-менеджер*) чи табуїрованої лексики: *career-change opportunity* (замість *звільнення*), *opposition research* (заміною «пошук компромату») [2, с. 10]. Також англіцизми використовують як «засіб іронії, засіб створення комічного ефекту» [4, с. 92] (*Я би сказала, не страх, а певний негативний імідж держслужбовця поряд із такими «трендами» в Україні, як демонізація суддів чи недовіра до поліцейських* («Дзеркало тижня», №5, 2019 р.)) чи для надання тексту академічності за допомогою не завжди зрозумілих англомовних лексем («*На ринку Форекс є відомі трейдери, які майже завжди отримують прибуток і їх поточний стан обчислюється мільярдами. За даними різних аналітиків, кількість трейдерів, які мають невеликий дохід, або навпаки, невеликий збиток, приблизно однакова*» («Погляд», 24 січня 2018 р.)) [1, с. 11].

Широке вживання запозичень в ЗМІ та мережі Інтернет також сприяє їхньому сприйманню мовою-реципієнтом, адже «у текстах засобів масової інформації існує тенденція до постійного та істотного зростання кількості нових іншомовних слів (це своєрідний «бум» нововходжень),

а також жаргонізмів, варваризмів, неологічних похідних утворень на базі інновацій-запозичень» [5, с. 67].

Також англійська мова, без сумніву, виконує роль основного засобу глобалізації. Це універсальна мова міжкультурних і міжнаціональних контактів і взаємодії в різних галузях діяльності: бізнес, наука, культура, виробництво, авіація тощо. Саме тому сьогодні англійську за значущістю можна впевнено порівнювати з латинською мовою епохи середньовіччя й французькою XVIII століття [9, с. 4-18]. Традиційно виділяють лінгвальні й позалінгвальні причини панівного становища англійської мови. Серед позалінгвальних причини необхідно виділити, по-перше, історичну спадщину Британської імперії XIX ст. та політичне й економічне домінування США в XX-XXI ст. [6]. Англійська мова, при цьому, офіційною державною мовою є лише в шести країнах і використовується як одна з державних мов у сімдесяти п'яти країнах [9]. У класифікації Б. Качру до збільшуваного кола користувачів англійською належать не носії англійської мови, а люди, які використовують її як іноземну. Саме це і є третьою важливою причиною світової експансії англійської мови: виникають різні регіональні варіанти англійської в країнах, де її використовують переважно як мову спеціального призначення [8, с. 11-30]. Г. Уїддоусон вважає, що основна причина поширення й активного вивчення англійської мови – це власне її спеціальне призначення. Автор наголошує на тому, що набуття повноправного членства у світовому професійному співтоваристві потребує знання певного регістру англійської мови. Незалежно від походження та мовної приналежності мільйони людей з усього світу вивчають англійську мову спеціального призначення (ESL), бо саме ця компетенція уможлиблює науковий обмін та власні внески в розвиток світової науки [10 с. 144].

За концепцією «English as a Lingua Franca, ELF» (тип мови, що функціонує як засіб спілкування між носіями різних мов в окремих сегментах соціальних контактів) вплив англійської мови розглядається в іншому ракурсі. Зарубіжне мовознавство фіксує різні визначення терміна ELF, так, наприклад, на думку А. Фірта, ELF – форма дискурсу варіанта англійської мови, який виникає під час комунікації й залежить від комунікативних завдань [7]. На нашу думку, термін ELF доречно застосовувати для позначення особливої функціональної значимості (як засіб спілкування носіїв різних мов і культур) англійської мови в усьому розмаїтті її варіантів. Базис власне такого підходу становить усвідомлення ролі англійської мови через її функціональну призму – інструмент міжкультурної комунікації в середовищі професіоналів.

Сьогодні англійська мова – це, безумовно, лінгва франка (ELF) світової науки, адже більше ніж 70% усіх наукових робіт публікуються англійською мовою, оскільки значна частина загально визнаних і найбільш цитованих наукових видань англомовні. Англомовні електронні бази й архіви, доступні для користувачів у будь-якій точці планети, зберігають результати наукових досліджень і публікації. Отже, англійська мова як лінгва франка забезпечує ефективне поширення наукового знання в усіх частинах світу, виконує роль сполучуваного елемента між науковцями й світовими дослідницькими організаціями, об'єднуючи локальні й глобальну наукові галузі. Поширення англійської мови в глобалізованому світі зумовило її роль як мови-джерела численних лексичних запозичень, що стало підтвердженням її значущості й статусу мови-лідера. Власне саме це й спричинило масштабну термінологічну експансію англійської мови в різних національних мовах, і українська мова, безумовно, не стала винятком.

Розглядаючи запозичену лексему, особливо важливо усвідомлювати її функціональну роль у мові. Як правило виділяють наступні функції: номінативна – позначення нових понять, предметів, явищ; компресійна – творення компактних форм слів та виразів; дериваційна – творення нових слів; стилістична – кореляція назви з комунікативними умовами. Цілком зрозуміло, що найбільш поширена функція запозичення – це називання нового поняття чи предмета [5, с. 26-27]. Кожна із зазначених функцій запозиченого слова завжди спричиняє зміну в лексичному складі мови-реципієнта. Таким чином, простежується закон системності в мові стосовно запозичень: будь-яка зміна в лексичному складі у вигляді запозичень може стати поштовхом до семантичних чи стилістичних змін в словах або синонімічних групах мови-реципієнта, а функційні вияви іншомовних лексем доводять обґрунтованість їхнього запозичення. В іншому разі запозичення може розглядатися як надмірне й невинуватене явище, особливо коли іншомовні слова потрапляють у мову як вторинні номінації вже наявних реалій і понять.

Зазвичай функції іншомовних слів і причини їх запозичення, які можуть бути лінгвальними й екстралінгвальними, тісно пов'язані між собою. Так, лінгвальними причинами запозичення, як правило, вважають: необхідність назвати нове поняття; розмежування семантично близьких слів; можливість залучення до дериваційних процесів й граматики. Серед лінгвальних причин запозичення також варто відзначити тенденцію до мовної економії: якщо позначуване поняття – єдине ціле, то в мові спостерігається прагнення назвати його одним словом замість словосполучення чи описового звороту.

Серед екстралінгвальних причин зазвичай виділяють наявність мовних контактів між мовою-донором і мовою, яка запозичує. Сюди ж відносять економічні, політичні та культурні зв'язки між різними державами й народами. Усі зміни в мові зумовлені певною культурною й соціальною моделлю, і, власне, різноманітні міжнародні контакти – це частина цієї моделі, відтвореної в мовному лексиконі, а запозичування, як наслідок міжмовних контактів, допомагає формувати крос-культурну компетентність і елітарні якості сучасної мови: метакомунікативність й інтердискурсивність, лінгвальну гнучкість і динамічність.

Особливий інтерес для нас становить класифікація причин запозичення, запропонована Р. Коунером і Дж. Розенхаусом. Поряд з традиційними причинами запозичування вони ставлять потребу у формуванні нових термінів і понять, схильність до наслідування домінантної групи, схильність до вживання жаргонізмів певними закритими групами, безпосередні мовні контакти, вплив засобів масової інформації і мовну політику в освітній галузі, серед яких перші три причини автори відносять до фундаментальних, через їх пов'язаність з людською природою, але ступінь їхніх проявів і відображення в різних мовах може варіюватися залежно від соціальних і політичних умов [9, с. 12]. Окремо дослідники окреслюють групу «детермінант» запозичення з англійської мови: модернізація та економічний розвиток, престиж, етнічне та лінгвальне розмаїття, націоналізм, культурна загроза, національний характер і наявність інститутів мовної політики й регулювання [9, с. 13-14].

Запозичення – це природний, неминучий і необхідний результат мовних контактів і один із шляхів поповнення лексичної системи новими словами. Слушною щодо цього є думка Л. Булаховського про те, що «зростання словникових ресурсів літературних мов унаслідок запозичень і калюк є одним із найвиразніших явищ мовно-літературного розвитку» [3, с. 353]. Запозичення на рівні лексики є найпоширенішим видом, а запозичення на інших мовних рівнях – явище доволі рідкісне. Запозичування характерне для всіх мов без винятку. Причини запозичення мають лінгвальний і екстралінгвальний характер. Проте однією з найважливіших причин появи й закріплення запозичень, яка поєднує в собі як мовні, так і позамовні причини, є «заповнення лакун у терміносистемах на позначення нових понять та інших важливих реалій і явищ» [5, с. 67], поповнення термінологій різних галузей знань у зв'язку із стрімким розвитком науки й нанотехнологій у сучасному глобалізованому світі. Тому ретельне дослідження складних і

динамічних процесів запозичування в українській мові через культурні та мовні контакти й надалі залишається перспективним.

Література:

1. Архипенко Л.М. Англомовна лексика в економічному дискурсі (на матеріалі українських засобів масової інформації). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія, 2019. № 38. Том 3. С. 10–13

2. Архипенко Л.М. Запозичення-неологізми в українській економічній термінології. *International scientific and practical conference «Research of different directions of development of philological sciences in Ukraine and EU»: Conference proceedings, September 20–21, 2019*. Baia Mare : Izdevnieciba «Baltija Publishing», P. 7–11 .

3. Булаховський Л.А. Вибрані праці [Текст]: в 5 т. Київ: Наук. Думка, 1975. Т. 1: Загальне мовознавство. 496 с.

4. Капелюшний А.О. Практична стилістика української мови: Навчальний посібник. Вид. 2-ге, перероблене. Львів: ПАЮ, 2007. 400 с.

5. Стишов О.А. Нові іншомовні слова в українськомовних ЗМІ початку ХХІ ст. *Studia philologica*. Випуск 9, 2017. С. 66–75

6. Crystal, D. English as a Global Language. Cambridge: *Cambridge University Press*, 1997. 212 с.

7. Firth, A. The lingua franca factor [Електронний ресурс]. *Intercultural Pragmatics*, 2009. № 6 (2). Режим доступу: https://www.academia.edu/200739/The_Lingua_Franca_Factor_Alan_Firth_2009

8. Kachru, B.B. Standards, codification and sociolinguistic realism: the English language in the outer circle. *English in the World: Teaching and Learning the Language and Literatures*: Ed. Randolph Quirk and Henry G. Widdowson. Cambridge: Cambridge University Press, 1985. С. 11-30

9. Kowner R., Rosenhouse J. The Hegemony of English and Determinants of Borrowing from Its Vocabulary / R. Kowner, // *Globally Speaking: Motives for Adopting English Vocabulary in Other Languages*. Multilingual Matters 140, 2008. С. 4-18.

10. Widdowson H.G. EIL, ESL, EFL: global issues and local interests. *World Englishes*, 1997. № 16 (1). С. 135-146.